

de column: een poging tot definitie(*)

christel vandenbosch

DOOLHOF VAN OMSCHRIJVINGEN

De column... niet zomaar te vatten onder één of andere noemer, een vreemde eend in de journalistieke bijt. Ad Gijselhart (1986 : 12) noemt de column de speeltuin voor tal van literaire vormen, en tevens een vrijplaats vooral van persoonlijke en niet zelden controversiële meningen. Wolseley (1951 : 293) heeft het over de journalistieke grabbeltonnen. De literatuurcriticus K.L. Poll (Gijselhart 1986 : 9) merkt kleinerend op dat columns oppervlakkige journalistieke opiniestukjes zijn. Hij is van mening dat het hier om goedkope grappenmakerij en anti-intellectualistisch gewauwel gaat. En Arthur Robb (Bird en Merwin 1971) bestempelt de column als het striptease-gedeelte van de vaudeville-show die de kranten opvoeren.

Grasduinend in de literatuur vinden we naast deze nog andere kleurrijke omschrijvingen. Dé definitie van de column is niet zomaar één, twee, drie te geven. Theoretici en columnisten zijn het verre van met elkaar eens. Het genre evolueert nog steeds, en komt voor in vele vormen. Uit deze doolhof van omschrijvingen zullen we toch verschillende wezenskenmerken halen, die we dan zullen samenbrengen in een hypothetische werkdefinitie. Deze definitie zal dan empirisch getoetst worden d.m.v. een schriftelijke vragenlijst gestuurd naar een representatieve selectie van de Vlaamse en Nederlandse kranten.

DE WEZENSKENMERKEN VAN DE COLUMN: DE THEORIE

De column verschijnt regelmatig, d.w.z. wekelijks, dagelijks of in andere geregelde tijdsintervallen. Hij komt voor op een vaste plaats en in een vaste lay-out (steeds hetzelfde lettertype, hetzelfde titelformaat, e.d.).

Vaak wordt de column cursief gezet in een beneden- of bovenhoekje van steeds dezelfde pagina. Om aan te geven dat men een ander domein binnengaat en dus om het anders-zijn van de column te benadrukken, wordt de column dikwijls door dikke zwarte kaderlijnen gescheiden van de andere artikels. Gijselhart (1986 : 11) spreekt in dit verband over de spreekwoordelijke vreemde eend in de journalistieke bijt, over de anomalie in de krant. De column staat als het ware in de rand van de krant.

De column krijgt ook steeds dezelfde ruimte ter beschikking. Dit betekent dan ook dat hij steeds dezelfde lengte zal hebben, en zal bestaan uit een vooraf bepaald, weinig variërend aantal woorden.

De column is een journalistiek opiniestukje. Men beschrijft, becommentarieert en maakt kanttekeningen bij bepaalde gebeurtenissen. Wat op papier staat, zijn eigen opinies en visies van de auteur, die zijn stukje ook ondertekent. Hij geeft

zijn eigen en eigenzinnig commentaar op een bepaald feit. Deze opinie moet niet noodzakelijk dezelfde opinie zijn als die waarvoor de krant opkomt.

De auteur schrijft als een particulier, als een persoon. Hij geeft zijn eigen opinies weer. De column is dus subjectief, interpretatief en evaluatief. Men interpreteert, men kruipt a.h.w. onder het nieuws. De columnist zoekt redenen, motieven, hij graaft dieper. Publieke personen zeggen immers vaak niet wat ze bedoelen. Ze laten bewust feiten weg of verdraaien de realiteit. Een krantenartikel kan niet anders dan feitelijk weergeven, maar een column kan op een persoonlijke manier dieper erop ingaan. Zo vormt de column de verbinding tussen het publieke en het particuliere. De columnist schrijft over publieke aangelegenheden, maar hij doet dat op een particuliere wijze. Individualiteit staat hier centraal.

De column wordt geschreven door één en dezelfde, meestal gekende publicist. Hij doet dat soms onder een pseudoniem.

Uitgangspunt van de column is altijd de actualiteit. Hij brengt altijd (iets) nieuws. Het is op actuele gebeurtenissen dat er commentaar wordt geleverd. Dit hoeft niet altijd een stuk brandende actualiteit te zijn. Soms bestaat de column uit observaties van onze dagdagelijkse wereld. Dan bekijkt de columnist zijn en onze wereld op een andere manier, en schrijft hij over de 'rare' dingen die hij opmerkt in onze samenleving. Vele auteurs noemen de column ook een human-interest artikel. De inhoud moet altijd universeel zijn, en m.a.w. iedereen inspireren en iedereen interesseren. Als de columnist het over persoonlijke gebeurtenissen heeft, moeten deze nog altijd een algemeen en universeel karakter hebben. Hier verschilt de column van het cursiefje. Cursiefjes behandelen nl. triviale zaken; anekdotes en verhaaltjes die op grappige en humoristische, soms ook tragi-komische wijze worden verteld (Nuis 1985). Columns daarentegen uiten zich over publieke zaken en actuele gebeurtenissen. Er wordt een opinie, een mening verkondigd. Marvin H. Creager (Bird en Merwin 1971 : 350) is het ermee eens dat de columns altijd nieuwselementen bevatten. Vaak kan men de feitelijke en zakelijke berichtgeving over het becommentariëerde onderwerp elders in de krant terugvinden. Maar Creager loopt niet zo hoog op met de column. Hij is van mening dat het belangrijk is de lezer te informeren en hem vooral niet in verwarring te brengen. De echte informatie zit nu vervat in het dagelijkse nieuws. Het publiek is, volgens Marvin H. Creager, intelligent genoeg om dit nieuws te volgen en er de juiste conclusies uit te trekken, als het op een intelligente manier is voorgesteld. De moeilijkheid is het hem te doen lezen. De column is daarbij geen hulp. Integendeel, de column is juist een voorverwerkte versie van het nieuws, die zo gemakkelijk toegankelijk is, dat hij geneigd is om de lezers weg te leiden van de nieuwsberichten die men zou moeten lezen.

De column wordt onveranderd afgedrukt, dus niet geredigeerd. Arthur Robb (Bird en Merwin 1971 : 347) vindt dat men daartoe het recht niet heeft. Men mag ondertekende opinies niet wijzigen, niet in functie van het beleid van de krant, noch wegens plaatsgebrek. De columns staan dus onafhankelijk van de krant waarin ze voorkomen. Ze staan niet onder de controle van de eindredacteur, zoals al de andere artikels. Dit onderscheidt de column van de commentaar.

Een commentaar is net zoals de column een meningsbijdrage die actuele thema's vanuit een bepaalde positie interpreteert. De stelling die ingenomen wordt in de commentaar, komt nu echter in de regel overeen met de positie van de krant. De inhoud en de auteur van de commentaar wordt in de meeste gevallen bepaald op de redactievergadering van de krant. Samen met het 'hoofdartikel' zal de commentaar het politieke profiel van een krant bepalen (Rolloff 1982). Hier ligt dan ook duidelijk het verschil met de column. De column hoeft niet overeen te komen met de visie van de krant. De columnist schrijft a.h.w. voor eigen rekening. Hij schrijft persoonlijk en individueel, en hij heeft dus eigenlijk niets te maken met de krant. Vaak zal de krant dan ook bij de column de mededeling publiceren dat zij zich niet identificeert met de inhoud ervan. De krant geeft enkel een stukje van een pagina aan een onafhankelijk schrijver, die er zijn persoonlijke mening weergeeft over een bepaald onderwerp. Theoretisch kan men dit stellen, maar zoals zal blijken, is in de praktijk dit verschil tussen commentaar, hoofdartikel en column moeilijker te handhaven.

De stijl van de column is individueel. Elke columnist heeft een eigen persoonlijke en specifieke stijl. Eén zin uit een stukje volstaat meestal al om een naam op de column te plakken. Als literaire vorm wordt in vele gevallen de polemiek gebruikt. De grondhouding van de column is dan ook 'dwarsliggen zodat er gestruikeld wordt. Hierbij mogen zelfs benen gebroken worden, zolang het maar leuk blijft voor de lezers' (Gijselhart 1986 : 16). Er zijn geen vaste regels : de columnist bezit vrijheid van expressie en stijl.

In de volksmond wordt de column vaak gelijkgesteld met iets grappigs, iets ludieks. De column is inderdaad dikwijls grappig en humoristisch opgesteld. Maar zo'n verenging is niet helemaal juist. Een column kan ook ontroeren. Hij kan bloedserieus zijn... Ironie en satire komen vaak voor.

Alles kan en mag dus, op voorwaarde dat het goed geschreven is. Daarom is elke column anders. Er zijn geen regels, en elke auteur legt zijn persoonlijkheid in zijn 'stukje'. Voorbeelden bewijzen dat : Jan Blokker (1) werkt graag verslaggevend, maar dan met de nodige zijsprongen in de opinierichting. Hij is een satirisch columnist. Het is en blijft zijn vrome wens de kritische, verlichte geest in Nederland wakker te schudden en wakker te houden. Hiervoor zijn alle middelen heilig, wat blijkt uit de controversen die hij net als Gerrit Komrij altijd en overal met zijn geschrijf veroorzaakt. De net genoemde Gerrit Komrij (2) is een echte polemische columnist : hij wil zijn tegenstander op papier vermoorden en hem dan nog blijven vervolgen. Getuige daarvan de volgende uitspraak : 'Ik vind het fijn als de mensen mij onheus bejegenen. Ik zal ze net zolang vervolgen tot ze maagzweren krijgen en hun doodskist verkiezen boven hun wandelen hier op aarde' (Diepstraten 1982). Nico Scheepmaker (3) daarentegen is na Simon Carmiggelt wellicht de vriendelijkste columnist van Nederland. En ongetwijfeld de tolerantste. 'Een columnist mag alles', vindt hij, 'maar hij moet het niet willen' (Gijselhart 1986). Hij is het type van de kroniekschrijver-columnist. Zijn hoogste ideaal is de lezers een plezier te doen met zijn schrijfsels. Johan Anthierens (4) is dan weer grimmig en boos. Hij is niet bang om tegen schenen te trappen en op tenen te gaan staan. Sommigen verdenken hem ervan daar juist een groot genoeg in te scheppen. De column 'Dagdagelijks' van Frieda Joris (5) staat bol van woordspelingen. Ze maakt zich niet echt kwaad, maar tussen de regels

vind je toch haar engagement. Vijf keer anders,... en toch vijf keer een column !

Wij stellen toch een algemene definitie voor : een column is een regelmatige, en steeds op dezelfde plaats en in dezelfde lay-out, in een periodiek voorkomende persoonlijke opinie van één en dezelfde - onafhankelijk van het politieke profiel en de maatschappelijke opinies van de periodiek en in een individuele stijl schrijvende - publicist. De inhoud is gebaseerd op de actualiteit.

DE COLUMN EN DE REALITEIT : HET ONDERZOEK

De geformuleerde werkdefinitie moet nu getoetst worden aan de journalistieke werkelijkheid. Om die reden werd in maart 1989 een enquête gezonden aan een representatieve selectie van Vlaamse en Nederlandse dagbladen. De Vlaamse kranten Het Belang van Limburg, Gazet van Antwerpen, De Standaard, Het Laatste Nieuws, Het Volk en De Morgen en de Nederlandse bladen De Telegraaf, Trouw, Het Parool, Algemeen Dagblad, de Volkskrant en N.R.C./Handelsblad kregen een vragenlijst in de bus. Slechts twee kranten, nl. De Morgen en N.R.C./Handelsblad lieten niets van zich horen. De non-respons was dus klein. Op de deadline-datum was het antwoordpercentage 83 %. Eén krant weigerde mee te doen aan het onderzoek : de Volkskrant.

Zeven van de negen onderzochte kranten menen dagelijks één of meerdere columns te publiceren. In Nederlandse kranten is het genre duidelijk al meer ingeburgerd dan in Vlaamse kranten.

De meeste columns komen steeds op dezelfde plaats voor in de kranten en hebben een speciale lay-out : andere typografie, vaste titel, foto en/of tekening en een speciale omkadering. Eén krant wijkt van dit pad af. Het betreft hier Gazet van Antwerpen, die columns publiceert als gewone artikels.

De meeste kranten geven aan hoelang de column moet zijn. Hieruit menen wij te mogen besluiten dat een column steeds ongeveer even lang moet zijn. Dit hangt o.i. samen met de vaste lay-out van de column. Er wordt een vaste plek voorbestemd voor de column. De columnist heeft dagelijks een vooraf bepaald deel van de krant te vullen.

Uit de enquête-antwoorden blijkt ook dat de columns in de meeste gevallen geschreven worden door steeds dezelfde auteur.

P. De Baere, hoofdredacteur van Het Volk vermeldt in zijn verklarende brief dat een column meestal door een vaste man wordt verzorgd, die op zijn manier een al dan niet kritische beschouwing geeft over een of andere gebeurtenis. Alhoewel Het Volk geen columns publiceert, geeft P. De Baere ons toch de aanwijzing dat wij op het goede spoor zitten als wij menen dat een vaste auteur één van de wezenskenmerken van de column is.

Wat dan te doen met Het Belang van Limburg ? Deze krant zegt geen vaste columnist te hebben voor de dagelijkse column De Kern op pagina 2. Is dit eigenlijk wel een column ? Zo dadelijk meer hierover...

75 % van de beantwoorders meent dat de column subjectief en persoonlijk is. De auteur geeft enkel zijn eigen mening weer en vertegenwoordigt niet de hele

krant. Een column is een eerder persoonlijke beschouwing. Elke columnist doet dat op zijn eigen en eigenzinnige manier. Eén krant, nl. Het Belang van Limburg, stelt dat haar column de gehele krant vertegenwoordigt. Hierbij komen wij terug op de vraag: "Is De Kern wel een column?" Nu men al afwijkt van twee kenmerken, rijzen hierover toch enkele twijfels. O.i. is De Kern dan ook geen column, maar een commentaar ...

Hiermee zitten we op het gevaarlijke want discussiëerbare terrein van de onafhankelijkheid van de columnist tegenover de politieke lijn en opinies van de krant waaraan hij een bijdrage levert. Wij menen dat De Kern de politieke lijn van Het Belang van Limburg aangeeft, net zoals het hoofdartikel van Manu Ruys in De Standaard. Het standpunt van Manu Ruys komt overeen met dat van De Standaard: het is dat van De Standaard.

Maar waar is de scheidslijn tussen particulier en institutie?

Waar begint de eigen mening, het eigen engagement, het eigen protest en waar eindigt dat van de krant?

J. Huypens, adjunct-hoofdredacteur van Gazet van Antwerpen, meent dat het in Vlaanderen bijna onmogelijk is om los en onafhankelijk te staan van een krant. In verzulde kranten ligt de mening van de journalisten en correspondenten vaak in dezelfde lijn als de krant zelf. Ze is weinig contradictorisch en zeker niet controversieel (6).

Hoe maak je dan een onderscheid tussen de column, de commentaar en het hoofdartikel, als ze blijkbaar zo op elkaar lijken en als het theoretische verschil, de onafhankelijkheid van de columnist, zo in vraag wordt gesteld?

Wij menen dat het feit dat een column dezelfde inhoud kan hebben als een commentaar, geen afbreuk doet aan het column-zijn van de column. Een column kan een commentaar zijn, maar een commentaar kan nooit een column zijn. Ideaal gezien moet de columnist de vrijheid hebben om af te wijken van de lijn van de krant, maar hij hoeft het niet te doen. De auteur van een commentaar of hoofdartikel mag het niet. Maar J. Huypens heeft gelijk als hij stelt dat dit in Vlaanderen quasi onmogelijk is en daarom bijna niet voorkomt. Daar is onze pers té verzuld voor.

De Vlaamse dagbladpers is historisch als een politieke en ideologische opiniepers gegroeid. Hoewel de meeste kranten niet formeel aan een partij gebonden zijn, hebben zij in de partijstrijd steeds standpunten ingenomen. Ook al meten vele Vlaamse kranten zich een onafhankelijk jasje aan, toch blijven de meeste kranten kleven aan een bepaalde ideologische positie. Dat maakt dat ze op columngebied vastzitten aan een bepaalde strekking, en het moeilijk hebben om vrank en vrij kritiek te leveren op alles.

Uitgangspunt van de column is vaak een gemengd nieuwsbericht. Ook politieke onderwerpen komen herhaaldelijk aan bod. In mindere mate geldt dit ook voor economische, culturele en sportberichten. Opvallend is het grote aandeel van het gemengd nieuws. Dit is een aanwijzing dat vele columns vooral een ontspanningsfunctie hebben en de harde politieke en economische realiteit liever aan andere journalistieke genres overlaten.

De geformuleerde werkdefinitie kan dus grotendeels aanvaard worden. De kernwoorden in deze definitie zijn o.i. opiniëring, individualiteit en onafhankelijk-

heid. Maar zoals gebleken zijn dat ook de gevaarlijkste termen uit de omschrijving.

Om echt te weten wat columns zijn, moet je ze lezen. Maar pas op : dat moet je leren. Je kan columns nl. letterlijk lezen - en dan is er vaak sprake van pijnlijke beschuldigingen - maar dan blijft er iets onbehaaglijks bestaan, het gevoel het stukje niet helemaal begrepen te hebben. Je moet columns echter op een ander niveau lezen, iets wat alleen mogelijk is als taal in zijn verfijningen, schakeringen en beperkingen je enigzins vertrouwd is. In het wijde gebied tussen waarheid en leugen floreert de column. Zijn spanning ontleent hij aan de nooit eenduidige interpretatie ; wat bedoelt de schrijver ? De columns zijn zelden leuk, behalve dat je moet lachen. Je moet alles met een korreltje zout, maar wel héél serieus nemen. En dat lijkt misschien een tegendraadse tegenstelling, maar dat... is nu net de column.

(*) Dit artikel is gebaseerd op de eindverhandeling *De column in de Vlaamse en Nederlandse dagbladpers. Een vergelijking.*, Fac.Soc.Wet., Dep.Comm.Wet., K.U.Leuven, 1989. Promotor : prof. Dr. L. Van Poecke.

NOTEN

- (1) Jan Blokker schrijft 2 keer per week een column in de *Volkskrant*.
- (2) Elke woensdag verschijnt de column Eén & Ander van Gerrit Komrij in *N.R.C./Handelsblad*.
- (3) Nico Scheepmaker is dagelijks Trijfel in de GPD-bladen en schrijft ook voor *Vrij Nederland*.
- (4) Tot voor kort had Johan Anthierens elke woensdag z'n Schrijfgerief in *De Morgen*.
- (5) Frieda Joris schrijft dagelijks haar stukje op pagina 6 (Feiten) in *Het Laatste Nieuws*.
- (6) Op basis van een gesprek met J. Huypens op 13 april 1989.

LITERATUURLIJST

- Bird, G.L. en Merwin, F.E. (1971), *The press and society : a book of readings*. Westport, Greenwood Press.
- Diepstraten, J. (1982), *Over Gerrit Komrij : beschouwingen en interviews*. 's Gravenhage, BZZ TòH.
- Gijssels, A. (1986), *De column als vrijsplaats*. Amsterdam, Sijthoff.
- Nuis, A. (1985), De dood van de column, *Vrij Nederland*, 46(13) : 15-16.
- Roloff, E.K. (1982), *Journalistische Textgattungen*. München, Oldenbourg.
- Wolseley, R.E. (1951), *The magazine world : an introduction to magazine journalism*. New York, Prentice Hall.